

Jan Brokken

De tuinen
van Buitenzorg

UITGEVERIJ
XL
DEVENTER

In de verte klonken de enkeltonige klanken
van de gamelan,
weemoedig, als van een waterheldere glazen piano,
met telkens er tussen een diepe dissonant...

Louis Couperus, *De stille kracht*

De waarheid ligt ergens anders,
in een nog door geen mens ontdekt terzijde.

W.G. Sebald, *Austerlitz*

Borneo
(Kalimantan)

INDONESIË

Javazee

Batavia
(Jakarta)

• Tandjong-Priok (Tanjung Priok)

• Buitenzorg (Bogor)

Tjibodas (Cibodas)

• Bandoeng
(Bandung)

BOROBOEDOER
(BOROBUDUR)

• Soerabaja (Surabaya)

• Solo (Surakarta)

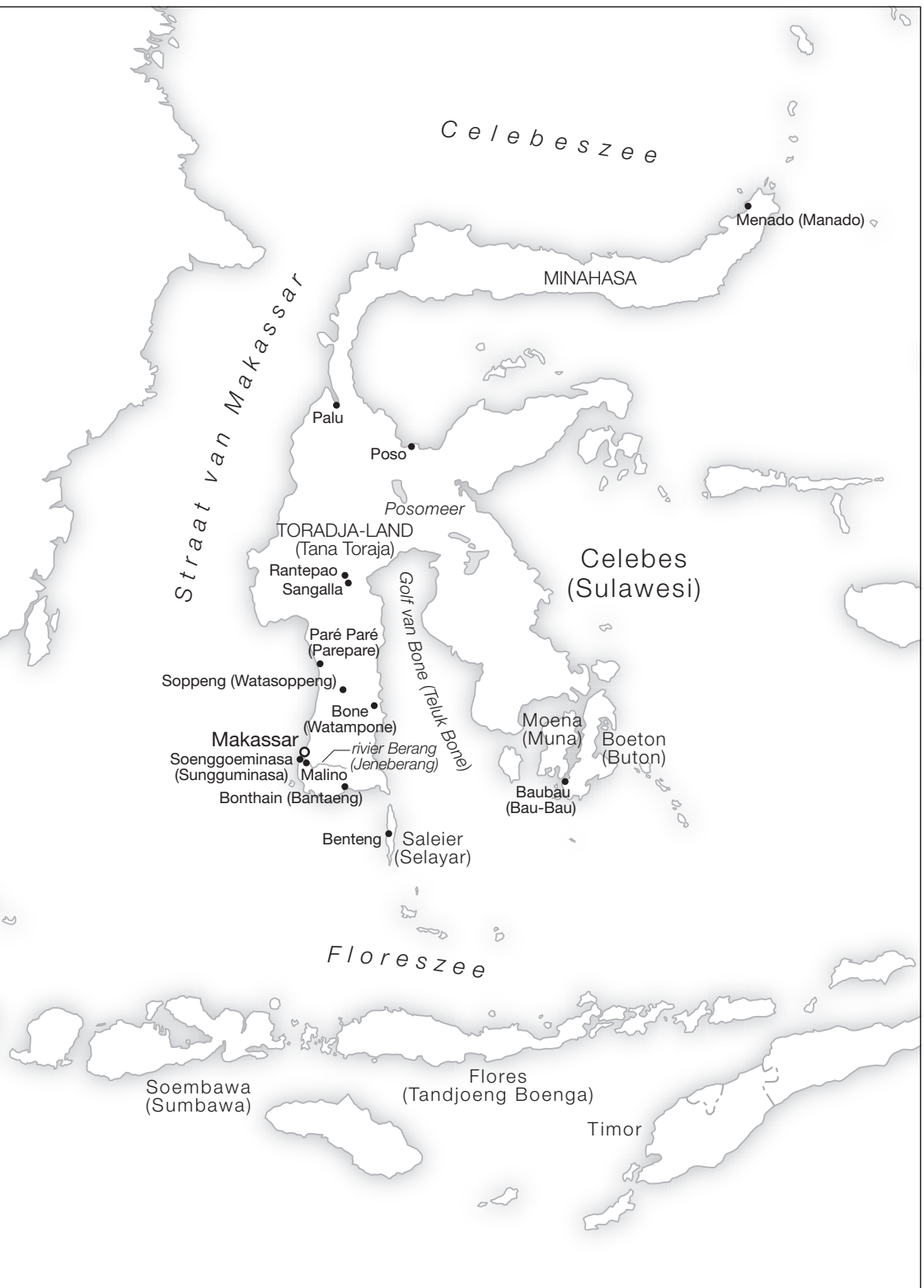
• Djokjakarta (Jogyakarta)

Meer van Wendit
• Malang (Malang)

Java
(Jawa)

Bali
(Bali)

• Den Pasar (Denpasar)

1

Op een late zomermorgen hoor ik op de radio een pianostuk dat geschreven is door een componist van Poolse origine en de titel ‘De tuinen van Buitenzorg’ draagt. Een wonderbaarlijk mooi stuk van een minuut of vijf dat ik onmiddellijk associeer met het ruisen van palmen, een specifiek geluid dat, schreef mijn moeder ooit in een brief, aan harken doet denken, aan geduldig bladeren harken. Ik zet de radio harder en ben in één keer terug in de Kebun Raya Bogor, de majestueuze hortus botanicus van Bogor. Tot 1949, het jaar van de Indonesische onafhankelijkheid, heette het ’s Lands Plantentuin te Buitenzorg. Ik hoorde mijn ouders er verscheidene malen over praten, ofschoon met grote tussenpozen, om niet toe te geven aan het onmogelijke verlangen naar wat voorbij was. Aan het begin van hun veertienjarig verblijf in Indië brachten ze afwisselend vijf maanden in Batavia en zes weken in Buitenzorg door. Dankzij de ligging op driehonderd meter hoogte was Buitenzorg merkbaar koeler dan Batavia, ook al regende en onweerde het er erg vaak en voelde de lucht klam aan. De natuur was van een overweldigende pracht.

Terwijl mijn vader ‘nastudeerde’ aan de Hogere Theologische School in Buitenzorg, wandelde mijn

moeder – nu ja, de jonge vrouw die mijn moeder zou worden – alle dagen in de tuinen. Of speelde dicht bij 's Lands Plantentuin haar eerste potjes badminton, een sport die toen net populair aan het worden was in Azië en door zowel vrouwen als mannen werd beoefend, al dan niet in gemengd dubbel, wat huiveringwekkend modern was in die jaren. Badminton wordt meestal binnen gespeeld vanwege de windgevoeligheid van de shuttle, maar in de nabijheid van zoveel palmen en bamboehagen in Buitenzorg deed mijn moeder het buiten.

Olga was in 1935 een vrouw – ik zou bijna schrijven: een meisje – van drieëntwintig voor wie het leven plotseling vaart en diepgang begon te krijgen en voor wie de ene na de andere wereld opening, in een bijna duizelingwekkend tempo. Vierenveertig jaar later, toen ik op het punt stond naar Indonesië te vertrekken, vertelde ze me dat ze in de tuinen van Buitenzorg op slag verliefd was geraakt op de tropen, niet alleen gevoelsmatig maar ook zintuiglijk, door alle geuren. De omvang van de hortus botanicus was enorm, zevenentachtig hectare, en 's Lands Plantentuin liep over in de paleistuin van de Gouverneur-Generaal, waardoor het geheel nog veel groter oogde. Wandelend langs vijvers, met waterlelies zo groot en fel van kleur dat ze als vuurwerk uit het water leken te schieten, begon ze iets van de

uitzinnigheid van de tropen te begrijpen. Het rood van de bloemen was roder dan bloed.

Van de soorten planten en bomen die ze passeerde, zag ze de meeste voor het eerst. Ik stel me voor dat ze onder een witte parasol liep en een hoed van gaas droeg met brede randen die haar zowel tegen de zon als tegen de muggen beschermde – haar huid was witter dan sneeuw en kon bijzonder slecht tegen een overmaat aan uv, iets wat ik van haar heb geërfd. Ze zal zich niettemin vaak voorovergebogen hebben om een naam te lezen en in haar hoofd te prenten. Niemand in de tropen kan louter in de schaduw leven.

Vóór haar vertrek had ze in drie jaar tijd Maleis geleerd. Ze had zich in 1932 met mijn vader verloofd, en op dat moment stond al vast dat hun toekomst in Indië zou liggen. Ook wisten ze al geruime tijd wat hun eerste, voorlopige standplaats zou worden: Makassar, de hoofdstad van Celebes. Na hun verblijf op Java zouden ze er met een mailboot heen varen, een reis van drie dagen en nachten.

Olga had een enorme achterstand aan kennis in te halen. Mijn grootvader was met alleen een zakje aarde en verder met helemaal niets uit Tsarskoje Selo naar Nederland gekomen en had onderdak gevonden bij een schoenmaker in Leiden, die hem het vak had geleerd. In het nabijgelegen Oegstgeest was hij

schoenen gaan repareren, in een werkplaats die de gehele benedenverdieping van een woonhuis in beslag nam en die hij aanduidde als 'mijn atelier'. Kort na zijn huwelijk met een niet onbemiddelde boerendochter uit Noord-Holland was hij een schoenenwinkel begonnen in de voornaamste winkelstraat van het dorp, maar het bestaan bleef een gevecht voor hem en hij vreesde ieder moment weer met lege handen te staan. Over zijn vier dochters had hij een salomonsoordeel geveld: de oudste mocht doorleren voor onderwijzeres, de tweede (mijn moeder) moest het doen met een diploma huishoudschool, maar mocht weer wel haar pianostudie afmaken waaraan ze op achtjarige leeftijd was begonnen, de derde kon naar de kweekschool voor kleuterleidsters en de vierde ten slotte moest het doen met twee jaar huishoudschool. Opleiding, bewezen ze met zijn vieren, zegt ook niet alles; je kunt nooit voorspellen hoe het in je verdere leven loopt. De jongste zus, mijn tante Galina, die er qua opleiding het poverst van af was gekomen, zou als rijkste sterven, en mijn moeder als meest ontwikkelde.

Naast Maleis leerde Olga Makassaars in woord en geschrift. Het laatste betekende dat ze zich het Brahmischrift moest eigen maken, iets wat haar uiteindelijk vijf jaar zou kosten maar grote voldoening gaf. Mijn vader, de intellectueel, kreeg het niet onder